

Обзор на социалната ориентация: България

Автор: Д-р Мила Манчева, Център за изследване на демокрацията

Януари 2018

Content

Въведение	3
I. Правна и институционална рамка	4
1. Правна рамка на социалната ориентация.....	4
2. Доставчици на услуги по социална ориентация; групи чужденци, които обхваща.....	5
II. Характеристики и съдържание на курсовете и модулите	8
III. Заключение: незадоволени нужди на чужденците от социална ориентация.....	11
Използвани източници	14

Въведение

Настоящият доклад разглежда въпроса за предоставянето на социална ориентация на различни категории чужденци/небългарски граждани в Република България. Той очертава правната и институционалната рамка за предоставяне на такава ориентация, наличието на обучителни модули и как те се използват, за да улеснят адаптацията и интеграцията на лицата. Докладът посочва също незадоволените информационни нужди на целевите групи, както и силните и слабите страни на предоставянето на информация и ориентация.

Представените данни са събрани чрез кабинетно проучване, както и разговори с институции и доставчици на услуги. Разговори бяха проведени, лично и по телефона, с представители на Държавната агенция за бежанците, ВКБООН – България, CVS България, Българския червен кръст, Каритас – България, както и на Съвета на жените бежанки. Въпросът за социалната ориентация бе обсъден и на две срещи през декември 2017 – януари 2018 г. на междуинституционалната работна група по въпросите на интеграцията към ВКБООН – България, която обединява представители на всички заинтересувани институции и НПО – доставчици на услуги.

Брой и профил на чужденците, пребиваващи в България

Регулярна миграция на граждани на трети страни Между 2014 и 2016 г. броят граждани на трети страни в България се увеличава с близо 45 процента, от 40 614 на 58 807 души, но все пак съставлява по-малко от един процент (0.82 %) от населението на страната. Жените-граждани на трети страни съставляват малко по-висок дял от общия брой на жените, отколкото е случаят при мъжете (0.84 % срещу 0.81 %); мъжете-граждани на трети страни обаче бележат по-висок растеж от жените (52 към 39 процента). Поради това делът на жените сред гражданите на трети страни леко намалява от 54.49 % на 52.29 %.

Основните страни на произход на гражданите на трети страни, пребиваващи в България към 2016 г., включват Русия (19 653 лица), Турция (9074 лица или 25 %) и Украйна (4339 лица или 21 %). Заради дела на търсещите международна закрила към 1 януари 2016 г. сирийските граждани представляват втората най-голяма група граждани на трети страни (11 008 лица).

Търсещи международна закрила

Между 1993 и май 2017 г. в България са подадени общо 81 134 молби за статут/международна закрила, от които 74 % (59 867) са подадени след 2012 г. През същия период международна закрила е дадена на 23 685 лица, от които 12 780 лица получават бежански статут и 10 905 – хуманитарен статут¹. Основните страни на произход на търсещите закрила са Афганистан (8 830 лица), Ирак (5 350 лица), Сирия (2 640 лица) и Пакистан (1 790 лица). Разделението по пол при търсещите закрила се различава значително от това при общия поток граждани на трети страни. Делът на жените варира между 17 и 19 % и между 2014 и 2016 г. остават стабилен. Най-малък е делът на пакистанските жени: между 0 и 3 процента през посочения период. Делът на жените сред търсещите международна закрила от Афганистан също е нисък, но леко се увеличава до 8.66 % през 2016 г. Относително по-високи са дяловете на жените сред иракските и сирийските търсещи закрила, те се и увеличават между 2014 и 2016 г. и достигат съответно 40,37 % и 47,16 %.

¹ Официални данни на Държавната агенция за бежанците, налични на <http://www.aref.government.bg/?cat=8>.

I. Правна и институционална рамка

1. Правна рамка на социалната ориентация

Българското законодателство предлага по-ясни разпоредби относно предоставянето на информация и ориентация на търсещите и получилите международна закрила, отколкото на общия поток граждани на трети страни. Според Закона за убежището и бежанците (ЗУБ)², Държавната агенция за бежанците (ДАБ) следва да информира писмено, или устно, ако се налага, на разбираем език лицето, търсещо международна закрила, не по-късно от 15 дни от подаването на молбата, за процедурата, която ще се следва, и за неговите права и задължения, както и за организации, предоставящи правна и социална помощ на чужденци. (ЗУБ чл. 58(8)). Специално се урежда предоставянето на информация на чужденци, търсещи международна закрила, настанени в центрове от затворен тип, които следва да се информират за правата и задължението си на разбираем език (ЗУБ, чл. 45д (1), т. 5). Що се отнася до получилите международна закрила, ДАБ следва да ги уведоми за правата и задълженията, произтичащи от предоставената закрила, на разбираем за тях език. (ЗУБ, чл. 31 (1)).

Един от малкото стратегически документи, които посочват нуждата от социална ориентация на получилите международна закрила, е Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020). Стратегията предвижда ориентация за чужденците с цел запознаване със социалната и политическата система на страната, нейните културни традиции³, планиране на мерки за предоставяне на правни консултации като средство за предотвратяване на расизма и ксенофобията⁴.

Законът за насърчаване на заетостта⁵ предвижда също получилите международна закрила да имат достъп до обучения за безработни лица, осигурявани от Агенцията по заетостта. По данни от мониторинг от 2014 г. обаче реалният достъп до такива обучения е ограничен, тъй като те се провеждат на български език, без възможност за превод и има изискване за основно или средно образование, което тези чужденци обикновено не могат да докажат. Ако не могат да покажат съответните дипломи, може да им се издаде само сертификат за преминато професионално обучение, но не и за придобита професионална квалификация⁶. Във всеки случай са малко получилите международна закрила, които се записват или изкарват някои от курсовете, организирани от Агенцията по заетостта, дори в рамките на специалната програма, насочена към тази група⁷.

Следва да се подчертае, че, извън постановките в тези документи, търсещите и получилите международна закрила нямат никакъв ангажимент да посещават курсове по социална ориентация. Това частично може да се

² Закон за убежището и бежанците, 31 май 2002 г., <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135453184>.

³ Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020), стр. 31-32, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=963>.

⁴ Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020), стр. 48, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=963>.

⁵ Закон за насърчаване на заетостта, 29 декември 2001 г., <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/-12262909>.

⁶ Ванкова, Зв. (2014), *Мониторингов доклад относно интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България през 2014 г.*, София, Български съвет за бежанци и мигранти, стр. 43, http://multikulti.bg/wp-content/uploads/2013/06/monitoring_integration_refugees_2014_final1.pdf.

⁷ Национален план за действие по заетостта, 2014 г., Програми, проекти и мерки с финансиране от държавния бюджет, стр. 11. Програмата за заетост и обучение на бежанци бе продължена до декември 2016 г. със заповед на МТСП РД01-845 от 15 октомври 2015 г. и отново до декември 2017 г. със заповед РД01-918 от 28 декември 2016 г. Според последната заповед периодът на субсидирана заетост се увеличава от шест на дванадесет месеца.

обясни с факта, че от 2014 г. функционира между 2005 и 2013 г. интеграционна програма за получилите закрила вече не съществува.

Стратегията за миграцията, убежището и интеграцията предвижда получилите международна закрила да се включват в курс по български език по местата на постоянно пребиваване, продължаващ 6 месеца – 600 учебни часа за достигане равнище А-2 или В-1 по Европейската езикова рамка в зависимост от образователното ниво. По време на езиковото обучение следва се организират и часове по социална ориентация, насочени към запознаване със социалната система в страната, политическото устройство, културните традиции и обичаи и др. Всичко това следва да е част от интеграционните споразумения, които се сключват между получилите закрила и общините⁸. Наредбата за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила⁹ предвижда правата и задълженията на чужденците да са част от интеграционните им споразумения (чл. 4, ал. 1, т. 5), по силата на които те следва да се включат и в обучения по български език (чл. 17, т. 4). Информирание и консултиране се провежда по въпроси като свободните работни места, жилищното настаняване и записването на личен лекар (чл. 7, т. 1; чл. 9, т. 1; чл. 14, т. 10).

Що се отнася до други легално пребиваващи чужденци, в националното законодателство не съществуват норми, според които да им се осигурява информация или курсове по ориентация, улесняващи адаптацията им в българското общество. Съответно, те нямат и такова задължение.

2. Доставчици на услуги по социална ориентация; групи чужденци, които обхваща

Ориентация за правата и задълженията, свързани с процедурата по получаване на международна закрила, и за достъпа до услуги

Търсещите международна закрила получават по-систематична информация относно процедурата за получаване на закрила и съответните им права и задължения¹⁰. Основните институции и организации, които дават тази информация, са ДАБ и други структури като Българския хелзинкски комитет, Българския червен кръст и Съвета на жените бежанки¹¹. Предоставя се най-често чрез брошури и листовки, преведени на няколко езика, които се използват от представителите на основните националности, търсещи закрила в България – арабски, фарси, урду, пацу, кюрдски, английски и френски. Информация се предоставя и устно от социалните работници в ДАБ, индивидуално или чрез групови информационни сесии в центровете на Агенцията¹².

Информацията относно социалните и културните права на търсещите закрила и достъпа до съответните услуги се осигурява от ВКБООН България чрез пакет от пет брошури – относно гражданство, социално подпомагане, работа, здравно осигуряване и гражданска регистрация. За пълнолетните търсещи закрила в центровете на ДАБ се организират и сесии, които се опитват да отговорят максимално на техните информационни нужди¹³. Друг канал за запознаване с правата и задълженията на търсещите закрила по време на съответната процедура са

⁸ Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020), стр. 31-32, <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=963>

⁹ Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила, 25 юли 2017 г., <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2137169844>

¹⁰ ДАБ дава на новодошлите търсещи закрила информацията относно правилниците и вътрешния ред в центровете, където те са настанени.

¹¹ Държавна агенция за бежанците, Доклад за дейността на Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет за 2016 г., стр. 5-6. Asylum Information Database, *Country Report: Bulgaria*, 2016 update, ECRE, 2016, стр. 40. Интервюта с представители на центрове на ДАБ и доставчици на услуги.

¹² Asylum Information Database, *Country Report: Bulgaria*, 2016 update, ECRE, 2016, стр. 40.

¹³ Интервюта с представители на центрове на ДАБ и доставчици на услуги.

фокус групите относно нуждите им, редовно организирани от ВКБООН. След провеждането им служители на Комисариата обикновено синтезират въпроси и отговори, които съдържат необходимата информация.

Според ВКБООН България към 2016 г. се наблюдава **липса на информация** сред получилите международна закрила относно техните права и задължения. Въпреки присъствието на НПО като Българския хелзинкски комитет, Българския червен кръст, Съвета на жените бежанки, както и на редица доброволци, Комисариатът намира, че в много случаи получилите закрила нямат яснота за наличното подпомагане за достъп до образование, до трудовия пазар, както и до схеми за социално подпомагане. Едно скорошно изследване за ангажираността на частния сектор в трудовата заетост на получилите закрила посочва, че тези лица нямат достъп до нужната информация и преводачески услуги, за да се регистрират в Бюрата по труда¹⁴.

Според експерти от средите на доставчиците на услуги, осъществяващи директно правно подпомагане и консултации на търсещи закрила и мигранти, когато тези лица трябва да се свържат със служители от държавни институции, те разчитат на неформални мрежи от познати от собствените си общности (говорещи български) или на българи. При такива случаи някои НПО като Съвета на жените бежанки и Българския червен кръст осигуряват езикова медиация. При тези услуги обаче липсва устойчивост, тъй като те зависят от проектно финансиране.

Недостигът на информация засяга по-остро получилите закрила, които пребивават извън центровете на ДАБ и особено тези, които живеят извън столицата. Те най-често получават информация чрез мрежите от техни сънародници, приятели и доброволци. Всъщност често се налага и да плащат (напр. на адвокати), за да получат нужната информация.

При получаването на информация за правата и задълженията се очертават два **специфични проблема**. На първо място, информацията се дава предимно писмено, макар устната комуникация чрез консултации и групови сесии да е доказано по-ефективна¹⁵. Социални работници, работещи пряко с търсещите закрила, намират използването на писмени материали при предоставянето на информация за твърде затрудняващо особено при положение, че някои от лицата имат ниско образователно равнище и дори са неграмотни. Служителите подчертават, че информация следва да се дава в несложен и практичен вид, за да е разбираема за търсещите и получилите закрила. Ето защо е налице остра нужда информация да започне да се дава чрез визуални материали, вкл. филми, интерактивни карти на услугите, налични в даденото населено място; онлайн платформи¹⁶ и канали в социалните медии, които да дават систематизирани данни за налични услуги и съответните им графици; лична интерактивна комуникация чрез сесии и групова работа, както и чрез интернет и други дигитални инструменти¹⁷.

На второ място, информацията за правата и задълженията често не се предоставя в 15-дневния период, предписан от закона¹⁸. Мониторингът от страна на НПО показва, че през 2016 г. устни указания относно процедурата по предоставяне на закрила обикновено не се дават. Според ВКБООН България информационни сесии за новонастанените в центровете на ДАБ са се провеждали редовно през 2015 г., но през 2016 г. се запазват само в един от центровете – този във Враждебна.

¹⁴ Илиев, Стана (2017) Ангажираност на частния сектор в заетостта на получили международна закрила лица. ВКБООН – София, стр. 21.

¹⁵ Temple and Moran, *Doing Research with Refugees: Issues and Guidelines*, Temple and Edwards, Chapter three “Limited exchanges: approaches to involving people who do not speak English in research and service development”, The Policy Press University of Bristol, 2011, стр. 38-40.

¹⁶ Българският съвет за бежанци и мигранти представи в началото на 2018 г. своя портал <http://www.refugee-integration.bg/en/>.

¹⁷ Интервюта с доставчици на услуги и представители на центрове на ДАБ

¹⁸ Asylum Information Database, *Country Report: Bulgaria*, 2016 update, ECRE, 2016, стр. 51-51.

Езиково обучение

От 2014 г. НПО осъществяват езиково обучение по български, английски и в някои случаи по немски език. Обученията се провеждат в центровете на ДАБ. Преподавателите не са езикови специалисти, а провеждането зависи от проектно финансиране. Нивата на преподаване включват основно А1 и А2 – по-високи нива рядко се предлагат било на търсещи, било на получили закрила¹⁹. Капацитетът на групите е ограничен и могат да се присъединят само малка част от настанените. Редица лица отпадат от курсовете заради ниска мотивация, необходимост да работят, напускане на страната и др.²⁰

Социална и културна ориентация

Стандартен, редовен курс за чужденци и лица, търсещи или получили закрила, по социална и културна ориентация (традиции, география, институционална и политическа система на България) не съществува²¹. Ориентацията се провежда под формата на различни културни и други занимания под егидата на ДАБ и с участието на различни НПО. Заниманията се предлагат и на търсещи, и на получили закрила. Примери за такива дейности от 2014 г. насам са посещения на музеи, обиколки на София и екскурзии в страната (с организации като „Каритас“ и CVS България)²².

Социална и културна ориентация на получили международна закрила традиционно се предлага и от Бежанско-мигрантската служба на БЧК. Дейностите варират от индивидуални консултации до културни събития за деца и възрастни. БЧК организира 4 информационни сесии годишно за търсещи и получили закрила, посветени на различни теми. Планира се и провеждането на 10 часа социална и културна ориентация в рамките на пилотна програма за интеграция, която обхваща 40 лица.

През 2016 г. „Каритас“ организира сесии по културна ориентация за обитателите на СДВНЧ в Бусманци. Сесиите са проведени по групи с фасилитатор, който дава информация за географията, историята и традициите в България. По данни от получена обратна връзка сесиите имат висока посещаемост и помагат на чужденците да се ориентират по-добре в приемащото общество²³.

Професионално обучение

От 2014 г. съществува специална програма на Министерството на труда и социалната политика за обучение и заетост на получили международна закрила. Програмата преследва две цели: да подпомогне интеграцията на получилите закрила на трудовия пазар и да изгради капацитета на местните власти да работят с тези лица, като предлага субсидирани работни места на български граждани за работа с тези чужденци. От февруари 2014 г. Министерството на труда и социалната политика (МТСП) одобрява всяка година едногодишна програма за обучение и заетост за получили международна закрила, регистрирани в Бюрата по труда към Агенцията по заетостта, както и други лица с „подходяща квалификация и професионален опит“. Програмата се прилага в цялата страна и предвижда: 1) обучение по български език: 180 часа за 200 души; 2) курсове за получаване на първа степен професионална квалификация или квалификация за част от професията: 300 учебни часа за 100 безработни лица; 3) последваща субсидирана заетост за 200 души за период до 6 месеца и т.н.²⁴ Следва обаче

¹⁹ Информационният център на БЧК за бежанци започва курс за ниво В1 в началото на 2018 г.

²⁰ Интервю с представител на център на ДАБ.

²¹ Интервю с доставчик на услуги.

²² Ванкова, Зв. (2014), *Мониторингов доклад относно интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България през 2014 г.*, София, Български съвет за бежанци и мигранти, стр. 26, http://multikulti.bg/wp-content/uploads/2013/06/monitoring_integration_refugees_2014_final1.pdf.

²³ Интервю с доставчик на услуги.

²⁴ Национален план за действие по заетостта, 2014 г., Програми, проекти и мерки с финансиране от държавния бюджет, стр. 11. Програмата за заетост и обучение на бежанци бе продължена до декември 2016 г. със заповед на МТСП РД01-845 от 15 октомври

да се посочи, че програмата не работи на практика, тъй като в периода февруари-септември 2014 г. само 12 получили закрила и 48 български граждани са започнали работа по схемата за субсидирана заетост²⁵. През периода 2015-2016 г. в програмата вземат участие само двама получили закрила²⁶. Нещо повече, като безработни в Бюрата по труда се регистрират много малък брой получили закрила (31 лица през 2010 г.; 20 лица през 2011 г.; 18 лица през 2012 г.; 18 лица през 2013 г. и 20 лица през 2014 г.). Причините програмата да не се използва от получените закрила следва да бъдат обект на отделно проучване.

Що се отнася до **срещаните проблеми**, много от темите, посочвани от експерти и бенефициенти като нужни (културна ориентация във връзка с традициите на страната, нейните институции, достъп до услуги, включително такива на трудовия пазар, право да се пътува в чужбина), се покриват от различни НПО. Информацията обаче се дава *ad hoc*, зависи от съответно проектно финансиране, така че **липсва последователност**. Нещо повече, дори когато се дава, тя не винаги достига всички членове на целевите групи и често формата ѝ е неразбираема за бенефициентите.

При **езиковото обучение** ситуацията е подобна: обучение по български се осигурява, но то не е част от систематична програма, одобрена от Министерството на образованието и науката, а се основава на проектно финансиране и липсва последователност откъм времетраене. Обикновено липсват и курсове след ниво А1 и А2. Що се отнася до други законно пребиваващи в България чужденци, предоставянето на информация на техния език не е стандартна практика. На тези групи не се и предлагат курсове по социална ориентация. Липсват стандартни информационни материали в Агенцията по заетостта и бюрата по труда, както и в Агенцията за социално подпомагане. Материали на български, руски и английски език са налични и се разпространяват само чрез трите информационни центъра за интеграция на мигранти на Международната организация по миграция.

II. Характеристики и съдържание на курсовете и модулите

Не съществуват ръководства за информация и ориентация, насочени директно към чужденци или получили международна закрила. Няколко издания дават указания на различни видове професионалисти от областта на социалното подпомагане и ориентиране, работещи с тези лица.

Например, ръководството „Еднакви в различието“, издадено през 2017 г. от Каритас – България²⁷, покрива следните цели и теми:

От една страна, то разяснява детайлно специфичните услуги, предлагани от интеграционния център на организацията, „Св. Анна“, на търсещи и получили международна закрила и може да се използва от други доставчици при насочване към Центъра. Сред услугите са: часове по български език, социални консултации и медиация, включително превод при контакти с институции, подкрепа при адресна регистрация и търсене на

2015 г. и отново до декември 2017 г. със заповед РД01-918 от 28 декември 2016 г. Според последната заповед периодът на субсидирана заетост се увеличава от шест на дванадесет месеца.

²⁵Манчева, М, Славянка Иванова и Камелия Димитрова (2015) Оценка на интеграцията на уязвими групи мигранти в България. ЦИД – София, стр. 77.

²⁶Илиев, Стана (2017) Ангажираност на частния сектор в заетостта на получили международна закрила лица. ВКБООН – София, р. 20.

²⁷ Еднакви в различието. За интеграцията като реалност и възможности през погледа на хората търсещи и получили международна закрила и хората от „Каритас“, които ги подкрепят, Каритас България, 2017.

жилище, както и при ориентация на пазара на труда, записване в училище, менторска програма, културни събития и фестивали, включително екскурзии, обучение по лични и семейни финанси, финансова подкрепа под формата на ваучъри за храна за уязвими търсещи или получили закрила. От друга страна, детайлно се обясняват административните особености и стъпките, които следва да се предприемат при търсене на жилище, достъп до образование, социални услуги, здравеопазване и пазар на труда. Ръководството е на български език. То предлага справочна информация за социални работници от доставчици на услуги, но не и стандартизиран обучителен материал за експерти, които навлизат в сферата на подкрепата на търсещи закрила, с учебен план и период на обучение, изпит и сертифициране за социалните работници.

Друго ръководство, подготвено от **Българския червен кръст**²⁸, е насочено към общините и цели да даде информация и практически подробности за процеса на сключване и изпълнение на интеграционните споразумения между общините и получилите закрила. Дават се ясни указания за задълженията на общините във връзка с интеграцията и стъпките, които служителите следва да предприемат, за да улеснят социалната, здравната и трудовата адаптация на лицата. Предложен е пакет от документи, които да се използват във връзка със споразуменията. Ръководството е на български език и е насочено към служителите в 265-те български общини. То може да служи като справочен материал за тези служители, но трудно може да се използва за стандартно обучение с учебен план или период на обучение, методология, изпит или сертифициране за общинарите.

Друго ръководство на **Българския съвет за бежанци и мигранти**²⁹ цели да даде подробна и надеждна информация относно интеграционните разпоредби и мерки за получили закрила, включително техните права и задължения. Ръководството е ориентирано преди всичко към служителите в 265-те български общини, отговорни за сключване и изпълнение на интеграционни споразумения с тези чужденци³⁰. Тъй като политиката за осъществяване на интеграцията чрез мрежата от българските общини е сравнително нова за страната, общинските служители нямат познания по бежанско право, както за правата и задълженията на тези лица и имат остра необходимост от изграждане на капацитет и обучения в това отношение. Ръководството предлага:

- *Подробно обяснение на процедурите за сключване и изпълнение на интеграционни споразумения между общините и получилите международна закрила;*
- *Описание на секторите на интеграция и тяхната правна и институционална рамка – адресна регистрация и документи за самоличност; жилищно настаняване, здравеопазване, образование, работа, социално подпомагане, събиране на семейства, българско гражданство. Съдържанието включва списъци със заглавията и основното съдържание на законодателството в съответната област, с връзка към относимите актове, както и описание на основните институции и НПО, работещи в интеграционната сфера, и съответните им функции.*

Ръководството е насочено към служители на общините, на централни държавни органи и НПО, отговарящи за подкрепата на получилите закрила, и е на български език. То съдържа справочен материал за служители, предоставящи услуги, особено в общините, но трудно може да се използва за стандартно обучение с учебни планове и определена продължителност. Няма указания за методология, изпит или сертифициране.

В периода преди навлизането на големия поток търсещи убежище, **ФИЦЕ - България**³¹ осъществява оценка на нуждите на получилите закрила. Оценката цели да подпомогне социалните работници, оказващи услуги в

²⁸ Наръчник за интегриране на лица с предоставено убежище или международна закрила в общините, Български червен кръст, 2017

²⁹ Наръчник за интегриране на лица с предоставено убежище или международна закрила в общините, Български съвет за бежанци и мигранти, 2017

³⁰ Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила, 25 юли 2017 г., <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2137169844>.

³¹ Анализ на потребностите и планиране на работа в екип с бежанци и търсещи закрила, ФИЦЕ, София, юни 2012 г.

областта на интеграцията и подпомагането на тези лица, да разберат миграционния контекст и индивидуалните преживявания на бежанците, като включва:

- основни демографски профили на търсещите и получилите закрила в България;
- нуждите, чувствата, плановете и надеждите им за бъдещето.

Изданието предлага структурирана ориентация в практическия и емоционалния процес на интеграция в приемащото общество, съответните потребности на чужденците и как социалните работници следва да улеснят тяхната интеграция; техники за анализ на проблемите и формулиране на цели в работата по конкретни случаи, указания за психосоциални консултации на получили международна закрила. Изданието е на български език и е насочено към професионалисти – социални работници в НПО, оказващи услуги по интеграция. То представлява консултативен материал за социални работници, работещи пряко с такива лица. По него трудно може да се осъществи стандартно обучение с учебен план и определена продължителност. Няма указания за методология, изпит или сертифициране.

За обучение по български език на деца и възрастни мигранти съществуват редица ръководства. Едно от тях, публикувано в рамките на образователен проект³², цели да подпомогне учителите в общинските училища да разработват и провеждат уроци по български език с такива деца. Ръководството е съставено от различни методологични практики, включително тестове. По него не може да се проведе структурирано обучение с учебен план и определена продължителност. Не се предвижда изпит за учителите или тяхното сертифициране. **Каритас София** разработва редица програми и учебници за обучение по български език, които постепенно се приемат от Министерството на образованието и науката³³.

Отново преди увеличаването на посока търсещи закрила, ВКБООН създава ръководство за правата и задълженията на такива чужденци³⁴. Той цели да даде подробна информация за правата и задълженията на получилите международна закрила, както са разписани в съответното законодателство. Основните теми покриват права и задължения във връзка с: гражданската регистрация; издаването на лични документи; търсенето на жилище; достъпа до здравеопазване; социално подпомагане; достъпа до образование; достъпа до трудовия пазар; религиозни права и свободи; българско гражданство; събиране на семейства. Ръководството е насочено към служители на институции и НПО с ангажименти към интеграцията. Ръководството е на български език и служи като справочник за работещите в тези сфери, но не може да предложи структурирано обучение с учебен план и определена продължителност. Няма указания за методология, за изпит или за сертифициране на съответните служители.

³² Обучение по български език на деца-мигранти. Сборник с материали в помощ на учителя, съставител Офелия Крумова.

³³ За повече информация <https://caritas.bg/documents-2/izdania-bezhantsi/dostap-manual/>

³⁴ Радева, М., Ж. Донкова (2008) Права и задължения на чужденците с предоставен статут на бежанец или хуманитарен статут в РБ, ВКБООН.

III. Заключение: незадоволени нужди на чужденците от социална ориентация

Що се отнася до **процедурата по международна закрила**, предоставянето на информация следва да се подобри по отношение на подаването на молби и самата процедура, както и относно това какво става, ако молбата бъде отхвърлена³⁵. По отношение на ежедневните им нужди, чужденците следва да получат ясна и разбираема информация относно трудовия пазар и услугите на бюрата по труда, социалното подпомагане, здравеопазването, образованието, намирането на жилище, права и възможности за пътуване извън страната³⁶. И за търсещите, и за получилите международна закрила е налице необходимост от повишаване на информираността за здравеопазването извън централните на ДАБ. Следва да се включват и данни относно системата на здравеопазване в България, както и относно здравното осигуряване³⁷.

Съществува и остра нужда от **ориентация във връзка с услугите, предоставяни от различни НПО**. Често сред търсещите и получилите закрила съществува объркване относно ролята на различните организации и техните дейности³⁸. Ето защо би било много полезно да се създаде база данни с ясна и проверена информация за всички текущи интеграционни проекти и съответните услуги на НПО, която социалните работници да ползват и предоставят на бенефициентите от двете целеви групи³⁹. Следва да се подчертае, че една от причините за липсата на надеждни информационни материали за услугите на НПО е, че те варират от година на година, тъй като зависят от проектно финансиране. В отсъствието на държавна програма или схема за интеграция, която да даде рамка и ясни механизми за финансиране, услугите и информацията за тях остават непостоянни.

Нуждата от културна ориентация остава сериозна и за търсещите, и за получилите закрила. И за двете групи ще е полезна практическа информация за **ежедневието и обществените отношения в приемащата страна, включително за социалните роли на двата пола**⁴⁰. Необходимо е изграждането на по-добро разбиране за функционирането на българското общество и социалните роли на половете в него, което да улесни културния преход. Различните подходи към ролята на жените и мъжете в българското общество и в обществата в страните на произход на чужденците се определят като потенциална пречка за по-цялостната интеграция на жените⁴¹. Например, много от тях изпитват трудности да разберат защо им се предлагат професионални обучения. Нещо повече, дори след като ги посетят, те рядко навлизат на трудовия пазар. Мнозинството от жените сред търсещите и получилите закрила разчитат на роднините си мъже и се изключват от живота на приемащото общество⁴².

³⁵ Интервю с доставчик на услуги. Хората с отхвърлени молби за международна закрила остават в стрес и объркване, тъй като не са получили нужната информация.

³⁶ Интервю с представители на центрове на ДАБ, доставчици на услуги, несемейна търсеща закрила и семейство търсещи закрила.

³⁷ Интервю с представители на центрове на ДАБ, с доставчици на услуги, с несемейен мъж и с несемейна жена, търсещи закрила.

³⁸ Интервюта с несемейна жена и несемейен мъж, търсещи закрила, семейство, търсещо закрила, и доставчик на услуги.

³⁹ Интервюта с доставчици на услуги и представители на центрове на ДАБ.

⁴⁰ Интервюта с доставчици на услуги, представители на централа на ДАБ и несемейен мъж, търсещ закрила.

⁴¹ Интервюта с доставчик на услуги и представител на център на ДАБ.

⁴² Интервю с доставчик на услуги.

Някои от специфичните проблеми, свързани със социалните роли на пола, които ВКБООН България идентифицира през 2016 г. и които в някаква степен могат да се засегнат от курсове по социална ориентация, са свързани с разбирането за равното участие на жените в българското семейство и общество (те са активно ангажирани на трудовия пазар и се грижат на равни начала за издръжката на семейството); липсата на професионален опит в страните на произход, което води до ниска мотивация да се намери работа на българския трудов пазар; враждебност и отрицателни нагласи сред българското общество, на ниво реалност и възприемане, което кара жените да остават у дома и ограничават контактите им с приемащото население; ескалиращи конфликти в семействата, идващи от трансформацията на поведението на някои жени (които започват да възприемат ролята на жените в родните си общества като подчинена) и от нежеланието на някои съпрузи да позволят жените им да работят.

Що се отнася до **езиковите и професионалните обучения**, следва да се гарантира тяхната устойчивост и да се увеличи техният брой. Макар понастоящем НПО да осигуряват обучения по български, а в някои случаи и по английски и немски език, търсещите и получилите закрила не разполагат с постоянна програма по български език. Курсовете най-често се провеждат от доброволци без необходимата педагогическа квалификация, а нива над А1 и А2 рядко се предлагат. На търсещите и получилите закрила следва да се осигурят езикови курсове от начални до напреднали нива, за да се задълбочи интеграцията им и да им се даде възможност да навлязат на трудовия пазар⁴³. Професионалните обучения следва да се увеличат и да се умножат по отношение на предлаганите професионални направления.

Експерти от институции и НПО са единодушни, че **информацията следва да се предлага в интерактивен формат**. Заради ниското образователно ниво и неграмотност сред целевите групи използването на писмени материали и брошури не е ефективен метод. По-адекватни начини за осигуряване на информация и ориентация биха били устните групови информационни сесии или индивидуални консултации, както и визуалните материали, включително видеоклипове и филми, както и интернет платформи и други дигитални инструменти⁴⁴. Макар социалните работници в центъра на ДАБ във Враждебна да организират гледане на исторически филми и беседи по история с цел културна ориентация⁴⁵, използването на интерактивни методи все още е само спорадично.

В заключение следва да се отбележи, че България следва да осигури на даването на информация и ориентация на чужденците от различни категории **последователна рамка и единна координация**. Макар тази нужда да е по-остра по отношение на получилите закрила и другите легално пребиваващи чужденци, за подобряване следва да се помисли и при търсещите закрила. В етапа на приемане ДАБ е институцията, отговорна за процедурата по предоставяне на закрила, както и за координирането на предоставянето на информация. Тази координация понастоящем не работи докрай, тъй като повечето такива услуги се предлагат от НПО в рамките на централите на Агенцията и са непостоянни поради зависимост от проектно финансиране.

Липсата на конкретна програма за улесняването на интеграцията на получилите закрила, и на съответно координационно звено, както и на механизми за финансиране и насочване и на методология за предоставяне на услуги на ниво общини понастоящем пречи на процеса на интеграция и оставя чужденците да се справят сами, включително с информацията и ориентацията в приемащото общество и с достъпа до услуги, които им се полагат по закон.

⁴³ Интервюта с доставчици на услуги, представител на център на ДАБ и несемеен мъж, търсещ закрила.

⁴⁴ Добър пример е уебсайтът, създаден през 2014 г. и финансиран от ВКБООН, asylum.bg. Информацията там обаче следва да бъде редовно обновявана.

⁴⁵ Интервю с представител на център на ДАБ.

Търсещите и получилите закрила, както и другите легално пребиваващи чужденци, биха имали голяма полза от създаването на систематична информационна и ориентационна програма с ясни указания за обучаващите, добре дефинирани комуникационни цели и методи за обучение, както и ясно съставена програма с последователно разработени теми. В тази връзка следва да се осигури и стандартизирано обучение за съответните социални работници и обучители от институции и неправителствени организации, които ще осигуряват на чужденците информация и ориентация.

Използвани източници

1. Закон за убежището и бежанците, 31 май 2002 г., <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135453184>
2. Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2015 - 2020), <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=963>
3. Закон за насърчаване на заетостта, 29 декември 2001 г., <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/-12262909>
4. Ванкова, Зв. (2014), *Мониторингов доклад относно интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България през 2014 г.*, София, Български съвет за бежанци и мигранти, http://multikulti.bg/wp-content/uploads/2013/06/monitoring_integration_refugees_2014_final1.pdf
5. Министерство на труда и социалната политика, Национален план за действие по заетостта, 2014 г., <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&l=249>
6. Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумението за интеграция на чужденците с предоставено убежище или международна закрила, 25 юли 2017 г., <https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2137169844>
7. Държавна агенция за бежанците, *Доклад за дейността на Държавната агенция за бежанците при Министерския съвет за 2016 г.*
8. Asylum Information Database, *Country Report: Bulgaria*, 2016 update
9. Илиев, Стана (2017) Ангажираност на частния сектор в заетостта на получили международна закрила лица. ВКБООН – София
10. Temple and Moran, *Doing Research with Refugees: Issues and Guidelines*, Temple and Edwards, Chapter three "Limited exchanges: approaches to involving people who do not speak English in research and service development", The Policy Press University of Bristol, 2011
11. Манчева, М, Славянка Иванова и Камелия Димитрова (2015) Оценка на интеграцията на уязвими групи мигранти в България. Център за изследване на демокрацията
12. Еднакви в различието. За интеграцията като реалност и възможности през погледа на хората търсеци и получили международна закрила и хората от „Каритас“, които ги подкрепят, Каритас България, 2017.
13. Наръчник за интегриране на лица с предоставено убежище или международна закрила в общините, Български червен кръст, 2017
14. Наръчник за интегриране на лица с предоставено убежище или международна закрила в общините, Български съвет за бежанци и мигранти, 2017
15. Анализ на потребностите и планиране на работа в екип с бежанци и търсеци закрила, ФИЦЕ, София, юни 2012 г.
16. Обучение по български език на деца-мигранти. Сборник с материали в помощ на учителя, съставител Офелия Крумова.
17. Радева, М., Ж. Донкова (2008) Права и задължения на чужденците с предоставен статут на бежанец или хуманитарен статут в РБ, ВКБООН.